

Duša Dra Ivana Merza

(ESEJ U 10-GODIŠNJICI SMRTI)

»*Nonne cor nostrum ardens erat
in nobis dum loqueretur in via?*

*Nije li gorjelo srce naše u nama,
kad nam je govorio putem?»*

Luka, 24. 32.

I. TAJNA DRA IVANA MERZA

Suđeno je za neke ljude, da nikada ime njihovo ne silazi s poprišta duhovne borbe čovječanstva. Pojave se najednom kao neki poslenici višega svijeta i uđu u službu ovoga svijeta ne suzujući svoje polje rada, najmanje misleći na sebe, čudaci, često puta žrtvovani za spasenje drugih, živeći — *pro mundi vita* — a ne misleći na uspjeh i ne računajući na snagu svoje riječi i svoja srca nego samo na slavu Ideje. Kao vijesnici nijeme Providnosti, kao oblici nevidljive ljubavi umiješaju se među ljude i njihova budnost ide pred svima, njihova mudrost uznemiruje sve, njihova moć ispunja svačiju nemoć, a često puta njihova nemoć krije u sebi strahovite slutnje budućih golemih i jedinstvenih događaja.

Ime se Ivana Merza može već danas sigurno ubrojiti među imena onih, koji se ne će izbrisati ni na nebu ni na zemlji. Dok je živio kao mlad profesor, pače kao akademikar, splela se oko njega čudesna mreža protivnosti. Kao da je stigao iz neke začarane zemlje lijep i naivan vitez, koga nitko nije ni poznao, pa počeo živjeti u ovoj zemlji: ništa drugo nego živjeti.¹ Ali taj jednostavni, nenaumljivi život počeo sve više upadati u oči: što god se on više skrivao, postajao je zamjetljiviji; što god je više šutio, više se o njemu govorilo; što god mu je riječ bila pametnija, mirnija i ljubaznija, rasplamsavala se oko nje vatra srdžbe, bijesa i nemira, dok jednog dana — o, kako se dobro sjećam toga dana — nije sudbina svih privatnih katoličkih naprezanja bila stavljena na kocku preko njegove ličnosti.

Deset godina poslije njegove smrti ime njegovo poprima istu svježinu kao i u danima najviše popularnosti za života. Kad Ivan

¹ »Imao sam osjećaj, kao da je netko iznenada banuo u kraj posve tuđ . . .« Tako je o. Vanino izrazio svoju prvu impresiju, kada je susreo Dr. Ivana Merza. Životopis od Dr. D. Kniewalda, str. 116.

Merz ne bi bio, faktično, nego samo profesor, pisac i organizator, Hrvatska bi ga se bez sumnje još sjećala i častila ga, ali ne sa ovom posebnom nijansom štovanja, na koje nemaju prava heroji analize, pera i organizacije i koje mogu očekivati samo oni, koji su udarili svoj stan u redu ljubavi.

★

Dr. Merz nije ušao u svijet svojih suvremenika ni dramatskom borbom obraćenja kao Claudel ili Papini; ni čudesnim i iznenadnim bljeskom milosti, koja je kao Savlu pad s konja diktirala Psichari-u potresni »*Voyage du Centurion*«; ni stravičnim protestima i vikom na sve trulo oko sebe, čak i na kršćane, kojom vikom su Leon Bloy i Charles Peguy² izazvali prave građanske ratove prvih mozgova francuske inteligencije; ni veličanstvenim stihom i dubinama svojih knjiga, kojima je na primjer anglikanac Neumann zabezeknuo čitavi svoj otok dokazujući svoj korak prema Rimu. Ništa od svega toga. Merz je čovjek bez velikih gesta. On pače ne voli geste i ne izražava se kroz literaturu. Sav se golemi Božji i njegov vlastiti udio u izgradnji i razvoju njegove duše skrio u intimne stranice njegova dnevnika. Sve što god se u njemu dogodilo, dogodilo se iza vrata. On nije bio trublja Božje borbe sa čovjekom. Ljudima nije bilo dano pratiti rast i nutarnju spiralu njegova uspona, čak i najbliži su zinuli, kad su se rastvorile tajne njegovih dnevnika.

A ipak se usjekao kao klin u duše svojih suvremenika. Postao je razmeđa duhova, ali ne više kao biskup Mahnić razmeđa liberalnih i katoličkih duhova nego razmeđa dvaju mentaliteta unutar organiziranih katolika. Stoga razloga njegova popularnost u širim laičkim krugovima i nije velika, ali je to veća među »organiziranima« i čini se, da joj ne će biti konca, jer Ivan Merz je bio toliki *signum contradictionis*, a danas je toliko svijetlo, da ga samo Božja ruka može ugasiti i nitko više.

Čime je dakle ovaj mladi čovjek postao razbojištem i teškom kušnjom za mnoge u Hrvatskoj? Čime se izdiglo njegovo ime među neizbrisiva imena? Zašto je još za života bio i neizrecivo štovan i nevjerojatno proganjan i prezren? Zašto je baš preko njega najponiznijega i najskrivenijega janjeta Božjega pukla sva slabost ljudska na dvoje i kao neki *perpetuum mobile* dočekala u punoj ratnoj spremi i prvi decenij njegove smrti?

Makar kako paradoksalno to zvuči, Ivan Merz je postao čak simbol izvjesne duhovne orijentacije i kamen međaš hrvatskoga katolicizma zato, jer je izrekao nekoliko starih, u svim kodeksima, svim dogmatikama i svim crkvenim historijama formuliranih principa o Crkvi, o Papi, o biskupima i o svećenicima i o njihovu odnosu prema katoličkom svijetu ili bolje o odnosu katoličkoga

² Obadvojica konvertiti i slavni franc. književnici.

svijeta prema njima; jer je bez ikakvih pretenzija ličnoga vodstva do djetinjske naivnosti čist od svih racionalističko-političkih aspekata na sve »momente situacije«, izrekao — zapravo ponovio, verbalno ponovio, doslovno prepisao nekoliko misli sv. Oca o politiziranom katolicizmu i o crkvenom katolicizmu; jer je o problemu akcije u odnosu sa kontemplacijom mislio poput sv. Tome Akvinskoga, Tome Kempence i svih učitelja duhovnoga života.

Danas, deset godina poslije Merza, sve te ideje imaju kod nas, barem teoretski puno građansko pravo i nitko živ se ne bi usudio pomisliti, da javno kaže nešto protiv njih, naprotiv one su toliko same po sebi jasne, stare i jednostavne, da skoro i ne iznenađuju. A ipak baš preko njih Ivan Merz postaje *signum temporis*. Čini mi se, da moram opet naglasiti, da sve te ideje o Crkvi, Papinstvu, depolitiziranoj Katoličkoj Akciji i kontemplaciji kao bitnom preduvjetu akcije nije Dr. Merz formulirao u debelim svescima teološko-filozofske erudicije poput Goyaua i Sertillangesa, ni u ruhu blještavih eseja poput Lipperta ili Pierre Charle-a, ni u fascinantnom umjetničkom izrazu poput Chestertona ili Papinija, drugim riječima on se nije nametnuo, nije bio zapažen — kako se to u književnom svijetu kaže — ni po čemu oko ideje, nego samom, golom čistom idejom kao takovom. Pače, (već ću se tokom ovoga članka pobrinuti da ne budem krivo shvaćen) Merz je pri tom bio toliko doktrinaran, suh, neoriginalan, u neku ruku, kao što ono veli Bremond za Neumanna: »bez žarkog plamena zanosne, slatunjave riječi, bez truna afekta i lične groznice«, da je baš ta činjenica od presudne važnosti za prosuđivanje Merčeva ideološkoga udara i uspjeha u našoj poslijeratnoj »organiziranoj« sredini, a još više za prosuđivanje njegove lične visine nutarnjega karaktera i apsolutne sljubljenosti sa istinama katolicizma. Jer istine katolicizma predstavljaju najelementarniju jednostavnost i milinu kao i najstrašnju problematiku. Radi se o duši, koja im pristupa i sa kakovim duhom im pristupa.

»Što je tko više u sebi ujedinjen i iznutra pojednostavljen, to viša i dublja pitanja bez truda razumije, jer odozgo prima svjetlost da shvaća.« — (Imit. I. 3. 3.)

Merz, duh čist, jednostavan i postojan pristupio je istinama kao najodanije dijete majci, sve njene riječi primio u punoj ljubavi i apsolutnom pristajanju, na sve šapnuo *Fiat voluntas tua* i isto tako prirodno kao kad voda teče ili probija cvijet, sve što je primio i čuo, jednostavno majčinih riječima ponovio dalje svojoj braći, ispočetka i ne sluteći, da ono, što je njemu toliko prirodno i jasno nije i svoj braći prirodno i jasno, da to čitavom svijetu nije prirodno i jasno. Lično sam često slušao iz njegovih usta misao: pa zar je to kakav problem? Pa to su stare vjekovne bitne istine kršćanstva? Zar je to revolucija, ako čovjek danas ponovi ono, što je jučer rekao Papa? — Pa i sam sam pokušao tako govoriti i opazio sam, da mi nešto fali za toliku jednostavnost, da mi riječi

zveče poput praporca, da me grozna snaga racionalističke argumentacije svaki čas mrvi i da sa svim tim istinama ne mogu uspravno obastati, da tim suhim stabljikama treba vode u korijenju moje duše, da nije dosta razum i sva njegova kombinatorika, da nije dosta organiziranost i sva njena disciplina, da treba ljubavi, malo, barem *kap ljubavi*, pa da istom onda postanemo djeca, pa da onda neobično postane obično, da teško postane lako, da problematika magle postane jasnoća sunčanoga dana.

Stoga sudbonosnu »revolucionarnost« Merčeve pojave treba tražiti u nama, u našem mentalitetu, u našoj sredini, u našoj tradiciji, pa i u našoj historiji, u našoj crkvenoj historiji. Ne treba radi toga prevrtati očima, dosta je sabrano pročitati, što su napisali Herwegen, Karl Adam, Peter Lippert i Romano Guardini o nutarnjoj religioznoj krizi evropskoga katoličkoga čovjeka uopće i o njegovu antropocentričkom mentalitetu i o njegovu poimanju bolje nepoimanju Crkve u nadnaravnom i mističnom smislu; dosta je čuti liturgičare, pa da nam se taj mentalitet još više razgoli, ili recimo prolistati samo dvije oštroumne i smione knjige *Jacques Maritainove*² o francuskim katolicima i njihovu odnosu prema Leonu XIII., pa će nam biti jasno, da su »katolici u neprestanoj defenzivi, u kojoj su se sa svojim protivnicima borili s imanentnom kritikom, koja je bez sumnje imala sa znanstvenoga i psihološkoga vidika veliko značenje, ali je pored svega toga imala tu slabost, da su katolici počeli *zaboravljati* na svoju glavnu moć, a to je specifično *nadnaravna*«,³ da su ljudi svoj odnos prema Boгу i Crkvi gledali više u etičkim obvezama, da su »poštivali duhovnike u prvoj vrsti zato, jer su im bili vođe u politici i prosvjeti, u organizacijama i društvima. Grčevito naslanjanje na organizacije je mnoge zavelo, da su vjeru i politiku identificirali. Tako se naime tumačio poziv Leona XIII., da duhovnici iziđu van iz sakristije. Jasno je, da je tako postupanje moralo s vremenom voditi u praktični naturalizam«⁴

Ovdje se ne mislimo upuštati u analizu katoličke atmosfere u Hrvatskoj, kada se pojavio Merz. Jedno stoga, što je to već na više mjesta učinjeno, (često puta u takovoj formi, da je imalo više *duhovne* štete nego koristi), a drugo što bi u tu svrhu trebalo segnuti preko uskih granica Hrvatske, u kojoj se u to doba još uvijek na veliko kopirao *tudi mentalitet* (centrum, Dr. Janez Krek, Slovenija, Čehoslovačka, Austrija), koji se onda nakalamio na naše crkveno-političke prilike, u kojima se još uvijek osjećao bakterij

² Jacques Maritain: *Primauté du spirituel*. Plon, 1927. (Drugo poglavlje: Kriza katoličkoga duha. Osude l' Action Française, 17 - 20.)

Jacques Maritain: *Une opinion sur Ch. Maurras*. Plon, 1926. str. 26.

³ *Slapar Pavel*: Rast u duhovnost in otroštvo Božje? Almanah Naši Razgledi, Ljubljana 1932., str. 11.

⁴ *Ibidem*, str. 13.

jozefinizma pomiješan sa iluzijama naivno shvaćene ćirilometodske ideje...

Bilo kako bilo Merčeva pojava je revolucionarnoga karaktera. Mentalitet njegova duha je u sukobu sa mentalitetom njegova doba. Ali nikada nam ništa ne će biti shvatljivo ni prihvatljivo od Ivana Merza, ako se kakvom takvom snagom ne dignemo u red ljubavi. Sve se da dotjerivati, analizirati, pobijati, nadmudrivati i uvijek nepobijeđen ostati pri svome u redu naravnih zbivanja. Tu nema jedinstva i ne će ga biti, ali u redu nadnaravnom, pod suncem teološke kreposti ljubavi sve će postati svima jasno i ujednačeno.

★

Sve počiva u ljubavi. I tajna Ivana Merza počiva u ljubavi. Tu smo u pravoj jezgri stvari. Ne radi se toliko o istinama, koliko o ljubavi i srcu, iz kojega su one propovijedane i kojom su kao oćarane padale u duše dobre volje. Radi se o lićnosti, o ćovjeku, o životu toga ćovjeka. A tu smo pred ćudom velićine, pred novim nepoznatim vitezom, pred najćišćom poezijom, pred najoriginalnijim likom naše zemlje, pred Božjom i ljudskom zaćonetkom, pred plamenom i nedohvatnim zanosom mistićkoga reda, pred mladićem, koji je od poćetka svoća do brzoga konca svoća *innocens manibus et mundo corde* živio uronjen u nevidljive realnosti svijeta.

»Zato sebi i svima stavljam memento: proživljavamo dubok i velik život i svakog trenutka budimo svijesni, da mi zaista opstojimo i da se ne suprotstavimo ovoj harmoniji, koja vlada u svemiru. Ovo tjelesno zapravo nije život; život je ono tamo nevidljivo, puno dubine i perspektive, što se u odabranim ćasovima još više proširuje, da osjetimo onaj drugi veliki svijet, one *nevidljive sile*, koje djeluju i pokreću sve ovo. I upravo da što bolje mogne-
mo zaroniti u taj neizmjerni svemir, te uz to mnogo objektivnije promatrati vanjski život, što nas okružuje, moramo ubiti u sebi svaku strast i težiti asketskom životu. Ko je barem malo pokušao da ide tom cilju, vidjet će svijet oko sebe u sasvim drugaćijem svijetlu, osjetit će bolje one tajne niti grijeha, koje se isprepliću oko moderna društva, pa se s njim igraju kao maćka s mišem. I što je život više proćet askezom, tim nas oni tajni glasni glasovi sve jaće upućuju u *misterij opstanka*...«

Nije ovo napisao, ni *Pascal* ni *Psichari* nego mladić na talijanskoj fronti toćno u 20-godišnjici života (1916.), student filozofije Ivan Merz.

Ako je tako, tko ne vidi, da je jedina briga naća danas ne toliko govoriti o Merzu nego pasti na koljena pred Merza i, kao što je ono H. Bremond rekao za Pascala »kroz njegovu molitvu ući u općinstvo Svetih.«

»Ukratko, naća gorljivost ga kanonizira u neku ruku, toliko je ona slićna onoj specijalnoj emociji, svećanoj i slatkoj, sretnoj i bojažljivoj, što se u nama javlja pri susretu sa svecem.«⁶ *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via?*

⁶ Henri Bremond: *En prière avec Pascal*. Paris, 1923., Bloud et Gay, str. 10. (Iz biblioteke Dr. I. Merza)

II. ČOVJEK »RIMSKE ORIJENTACIJE«

Jedna od najznačajnijih oznaka u javnom djelovanju Dra Merza jest bez sumnje njegova »*rimska orijentacija*«. Pod tim mislimo čitavi onaj kompleks misli, studijâ, duhovnog mentaliteta i akcija u cilju, da se do korijena produbi shvaćanje Crkve u njezinu najbitnijem, najnutrašnjijem, najvitalnijem, čistom, svrhunaravnom, mističkom pojmu, te da iz toga niknu sva ostvarenja lična i socijalna, i naravnoga i nadnaravnoga reda.

Nema jače ideje u Merčevu liku od ideje Crkve; Crkve, koja kroz Papinstvo čuva *nauku* i jedinstvo, te Crkve, koja kroz *liturgiju* moli i prinosi »žrtvu hvale« Ocu i »pomoću koje — veli Merz — vjernik u svojoj duši proživljava sve faze vječnog života Kristova« i kroz koju »svaki katolik postaje velik i univerzalan.« Papinstvo i liturgija, to su krila Merčeve duše, to su bitni karakteristikon čitava njegova bića. »Te ideje nalaze se u njega u takvoj jasnoći i krepčini, kako to samo kod svetaca i to svetaca mistika susrećemo« (o. J. Vrbanek D. I., njegov ispovjednik). Te dvije ideje: crkvena nauka (enciklike) i crkvena molitva (liturgija), imale su u Hrvatskoj jakih branitelja i učenih propagatora, ali Ivan Merz je prvi čovjek, koji ih je svetački pretočio u posljednji svoj živac i iz njih stvorio *jedini* smisao svoга kratkoga života.

Na jednom drugom mjestu sam napisao, da ne znam, »da li je moguće uopće zamisliti religioznu fizionomiju dra Ivana Merza izvan svijetlog kruga, u kojemu zrači ona najdublja, mistička ideja o Crkvi. On je tako organski, duhovno nosio Crkvu u svome biću, da joj se osjećao živom česti, kao što je ruka ili noga čest jednoga organizma, koji se zove čovjek. Sva njegova duša, to je bila ljubav za Crkvu, ljubav u Crkvi. Od svih, koji su došli k njemu, da makar nikodemski nešto čuju i vide, u bezbroj varijacija je tražio, da se prenesu u misterij Crkve. Svu snagu razuma i svu snagu vjere je upotrebljavao i u pomoć im slao najnježniju ljubav, da njome kao sigurnom pomoćnicom uzmožne posvijetliti duši i naučiti je, što je to uistinu Crkva. On se toliko intelektualno i duhovno kretao u svemu, što se odnosilo na Crkvu i na jedinstvo s Crkvom, da je svatko, tko se ikada sastao s njime živo osjetio, ako ništa drugo, a ono bezuvjetno, da je taj čovjek apostol nekoĝa uzvišenoĝa, ljupkoĝa, neizrecivo privlačivoĝa, skoro bih rekao, novoga poimanja Crkve, poimanja, koje se u suhoći modernih srdaca i u magli modernističkih zabluda nekud zamelo i posve izgubilo. Njegov je govor o Crkvi bio nov, sasvim nov našim ušima.⁷ Nije to bila samo nauka, enciklička nauka, koja se

⁷ Istina biskup Mahnić je isto tako govorio o Crkvi i Papinstvu, ali Merz pada baš u to doba, kada je Katolička Akcija trebala biti ostvarena i u Hrvatskoj, dakle u doba teške diobe duhova. A jer je baš Merz pionir K. A., to su njegove riječi bile veliki novum.

trebala saznati (još manje apologetsko-juridička) nego život, kojim je trebalo lično i iskreno živjeti. A taj je život bio također nov, neizrecivo privlačiv, veličanstven, univerzalan, jedini objektiv, liturگیjski.«⁸

Dvije godine poslije njegove smrti napisao sam: »On je bio čisti katolik. Katolik s Papom i za Papu; katolik kojemu u duši žive sve svete knjige, svi crkveni oci, svi koncili, sve dogme, sve enciklike, sva liturgija, sva svetohraništa, sve zapovijedi, svi katekizmi, svi biskupi, svi svećenici, svi siromasi, svi redovnici ovoga svijeta. — On je živio u Crkvi, u Kristu, — u duhovnoj Crkvi, u vidljivoj Crkvi, u Kristovu Tijelu, u Kristovu Duhu, u Kristu, koji je čovjek i Bog ujedno.«⁹

Bilo bi vrlo zanimivo znati, kako je Dr. Merz kao mlad svjetovnjak, prepušten skoro samome sebi, po studiju i prvotnoj sklonosti usmjeren prema literaturi i umjetnosti, izrastao i odgojen u naravno-etičkom obiteljskom milieu i liberalnoj atmosferi modernoga života, kako je došao do najintimnije nadnaravne sljubljenosti sa Crkvom i rimskim Papom. Da li ga je privukla ideja živoga Krista u vidljivoj glavi kao Ernesta Psichari-a; ili njezin veličanstveni exterieure kao Chateaubrianda i Brunetière-a, ili savršeno intelektualno jedinstvo i dosljednost u principima; ili studij problema infalibiliteta; ili sakramenti, kojih nema bez Crkve, a bez kojih se čovjek ne spasava i ne posvećuje; ili konačno veličanstvena doktrina sv. Pavla o mističnom tijelu Kristovu, kojemu smo svi živi udovi,¹⁰ ili onaj duboki socijalni karakter Crkve, koji veže sva tri njena carstva u universalno bratstvo krštenih duša — *communio sanctorum*?

Teško je znati, kroz koji je od ovih portala unišla duša njegova duboko u svetište. Ali po svemu se čini, da je Pariz izvršio na njega u tom smislu najdublji utjecaj, da je baš kroz francusku katoličko-konvertitsku literaturu osjetio svu realnost Kristove prisutnosti u rimskoj Crkvi. Sa dušom, kakvom je Ivan došao u Pariz 1920. proći kroz čudo katoličkoga srca moderne Francuske pišući disertaciju i listajući stranicu po stranicu od Chateaubrianda do Hello-a, tragajući isključivo za najintimnijim aspektom Crkve, za liturگیjskim duhom, to znači proći jedinstveno krštenje vodom Ijepote. Kroz francusku religioznu poeziju vođen za ruku od de Maistre-a, Huysmansa i Claudela Merz se smrtno zaljubio u kolektivnoga Krista i ne samo naučio nego lično doživio njegovu realnu prisutnost u Crkvi i svemu crkvenomu, naravno umjetnički

⁸ *Život s Crkvom*, liturگیjski časopis. Br. 4., god. IV.

⁹ *Homo catholicus*, »Nedjelja« 1930. br. 11.

¹⁰ »A vi ste Tijelo Kristovo i udovi jedan drugomu.« (I. Kor. 12. 27.)

»Jer kao što je tijelo jedno, te ima mnoge udove, a svi udovi tijela, premda su mnogi, jedno su tijelo, tako i Krist. Jer jednim Duhom mi se svi krstismo u jedno tijelo.« (I Kor. 12. 12.)

doživio kroz intuiciju Leona Bloy-a i Paul Claudela, znanstveno doživio kroz misli Emila Baumanna, Louise Bertranda i Péguy-a, te nadnaravno doživio kroz psalme i liturgijsku molitvu Mise, o kojoj ga je snažno poučio slavni Don Guéranger.

Osim toga baš u Francuskoj se o Papin autoritet nasukao i Sillon i Action Française. Merz je stigao u Pariz, kad se još nije stišala bura iza osude Sillona, a taman se spremala osuda Action Française. U Francuskoj se tada najviše debatiralo o Papinoj osudi i o problemu poslušnosti i to se našega Ivana moralo duboko dojmiti i definitivno u njemu kristalizirati apsolutnu i djetinju poslušnost sv. Ocu Papi.¹¹

Prije Pariza se kod Ivana ne javlja ideja Crkve, osim tu i tamo u ratnom dnevniku (»Vratimo se Crkvi!« Str. 92.) i usput kao na pr.:

»Neka nam pomogne dragi Isus, da svladamo sotonu u samome sebi i da ljubimo našega Stvoritelja i našeg bližnjega, pa da tako uzmožemo *pro slaviti i proširiti svetu Crkvu.*«¹²

Samo na jednom mjestu iznenađuje njegovo duboko distingviranje mentaliteta u katoličkim redovima:

»Jednoj je (struji) *Crkva alfa i omega*, a druga hoće da kršć. načela prožmu javni život, jer su ona najbolja garancija, da će on cvasti.«¹³
a još više jedna sitna iskrica, koju je zabilježio kao maturant:

»Jučer sam bio s roditeljima na jednoj zabavi. Bilo je dosta veselo, no kad sam se vratio, sjetio sam se, da je korizma i da se ne smiju pohađati zabave. *Treba priznati duhovni autoritet, jer bez autoriteta nema sloge.*«¹⁴

Duhovni autoritet, to je ona magična sila, koja će od mladoga doktora filozofije i profesora francuske literature od 1922. do 1928. učiniti najodanije svrhunaravno dijete katoličke Crkve.

Bilo kako bilo, specifična nota, koja dominira njegovim šestogodišnjim zagrebačkim djelovanjem jest Crkva, i to u spektru Rima, samo Rima i opet Rima. Drugim riječima: »Jedan je grad u središtu svemira i on tvori njegovo jedinstvo. *Ljubav* je ista riječ kao i *Roma*. Govorimo dublje: Krist je glava čitavoga čovječanstva.«¹⁵

¹¹ Dr. Drago Čepulić u svojim »Uspomenama na Dra Ivana Merza« pripovijeda i ovu zgodu iz Pariza: »Živo se sjećam, kako je u vlaku Ivan polemizirao sa zanesenim Francuzom (pristašom Marc Sangniera i njegove Republikanske Demokratske Stranke R. P. D.). Ivan bijaše upućen naime u stvar Sillona, snažnoga pokreta, koji se napokon na zahtjev Pape povukao, no mladi je Sillonista htio praviti kojekakove rezerve. Ivan o tome svemu ni čuti: sveti Otac Pio X. o tom veli tako i tako, to je dosta, Sillon je bio na krivom putu. Eto, toga se događaja sjećam i to mi je uvijek bilo na pameti, kad sam poslije vidio našega Merza na braniku Katoličke Akcije.« Nedjelja, 1929. U Životopisu, str. 123.

¹² Životopis, str. 113.

¹³ Životopis, str. 115.

¹⁴ Životopis, str. 24.

¹⁵ Jacques Maritain: *Primaute du spirituel* II. 27.

»Treba nastojati, da u našem katoličkom pokretu veza s Crkvom bude što jača, da uz sposobnost i svijest vode bude u njih i *heroizam poniznosti i pokoravanja.*«¹⁶

Merz će postati apostol ideje spasenja i jedinstva kroz Krista, koji živi ne samo u Euharistiji, nego i u svakoj vjerskoj i intelektualnoj zamisli Bijeloga Oca u Rimu. Obuhvatit će Crkvu i kroz teološku vjeru i kroz teološku ljubav, i kroz teološku nauku. Shvatit će od kolike je presudne važnosti u hrvatskom katolicizmu ideja rimske Crkve i rimskoga Pape i ne će više imati mira ni odmora, dok sav ne izgori za tu ideju.

»Treba nastojati, da u našem katoličkom pokretu veza s Crkvom bude što jača, da uz sposobnost i svijest vođa bude u njih i *heroizam poniznosti i pokoravanja*.«¹⁶

Heroizam poniznosti i pokoravanja. Treba zapamtiti ovu riječ! U njoj kao da se krije ključ svega zla, koje bje katoličke redove u svim biskupijama hrvatske zemlje. Za one, koji ne shvaćaju razloge »izravne ovisnosti od crkvenoga autoriteta« i smisao akcije, za čije je različite oblike »potrebno da nađu u crkvenoj hijerarhiji svoje disciplinatorno središte,« kod i najmanje intervencije Crkve, poslušnost može biti nešto herojsko. To su jedinstvene prigode da se iskuša ljubav, i nema ih svaki dan.

»Kaže se, da treba trpjeti, pisao je P. Clérissac, nesamo za Crkvu, nego i od Crkve. Ako ima istine u ovoj riječi, to je, da mi katkada osjećamo potrebu, da se s nama postupa jače, da nas drže u sjeni, šutnji i svim prividnim nemilostima...«¹⁷

Da li Merz misli na *servilnu* i *pasivnu* poslušnost, koja se tražila od mnogih i u više slučajeva? Nipošto, nego poslušnost svrhunaravna, t. j. *sinovska* prema vidljivoj glavi Tijela Kristova i *inteligentna*, onom inteligencijom, koju daje vjera:

»Jedna je od bitnih karakteristika svakog rimskog katolika, da *ljubi sv. Oca Papu* i da *sve* svoje misli i *sua* svoja djela ravna prema odredbama i željama njegovim. Rimski je Papa vidljivi Krist među ljudima, zaručnik sveopće Crkve.

U uzburkanom moru zabluda i strasti, koje tresu čovječanstvom — po glavito danas — Petrova je Stolica, »sidro nade i luka spasa« (Benedikt XV.), za koju se valja uhvatiti i u kojoj moramo naći zaklonište, ako ne želimo i mi da nastradamo.

Štovanje svete Stolice osobito je važno za Hrvate katolike i to s više razloga: mi se nalazimo na granici Istoka i u neposrednom doticaju s *ljudima i idejama, koji ni malo ne poštuju rimsku Stolicu*. Osim toga u hrvatskom narodu nije nastradao samo princip svake vlasti, već je u širokim slojevima nastala upravo neka mržnja na sve predstavnike crkvenog autoriteta. I same je krugove dobrih katolika zahvatila ta zaraza i nije rijetka stvar, da se na *nezgodan način kritikuju* naši crkveni učitelji. A otpad jednoga dijela svećenstva od Crkve najbolji je dokaz, kako je hrvatski narod duboko pao u tome pogledu.«¹⁸

Time Merz podcrtava ljubav i štovanje, a u tom slučaju ne treba nikakova heroizma. Ako se ljubi Crkva, ljubi se i Papa, nesamo apsolutno i inefikasno nego praktično kao živa slika Kristova usred nas.

¹⁶ Iz dnevnika 16. XI. 1920. *Životopis*, str. 124.

¹⁷ P. Clérissac: *Le Mystère de l'Eglise*.

¹⁸ Dr. Ivan Merz: *Vječni Rim*. »Za Vjeru i Dom«, 1925. Broj 1. str. 15.

Danas mi se upravo neshvatljiva čini ona užasna borba, koja se bila 1926. i 1927. razmahala oko ovih jednostavnih istina. Sjećam se onih dana, u kojima se svaki put, kada bi Merz donio među nas novi citat o temi poslušnosti, razvila mala svečanost otkrića Amerike. Jednoga dana je donio ovu misao Pija X.:

»Kad se ljubi Papa, ne zaustavlja se na diskusiji o onom, što on savjetuje ili traži, u ispitivanju, dokle sigurno ide dužnost poslušnosti i određivanju granica ove obligacije. Kad se ljubi Papa, ne predbacuje se, da nije govorio dosta jasno; ne stavlja se u sumnju njegove naredbe pod lakom zaštitom da ne treba slušati, jer ne dolaze direktno od njega nego od njegove okoline . . .«

Koliko radosti! Kao da je Pijo X. imao viziju naših borba i naše patnje. Ovaj čas mi nije prezentno, da li je baš tu misao negdje objelodanio, ali kasnije sam je našao kod H. Bruna.¹⁹

Kao motto svojoj stalnoj rubrici u listu »Za Vjeru i Dom« pod natpisom »Vječni Rim« Ivan je i opet prenio Pija X.

»A koliko ga valja ljubiti, Papu?« »Ne riječima niti jezikom, već djelom i istinom«, (I. Iv. 3, 18). Kada se ljubi jedna osoba, to se u svemu nastoji prilagoditi njenim mislima, izvršiti njena htijenja, protumačiti njene želje. Ako želimo dokazati našu ljubav prema Papi, potrebno je slušati ga.«²⁰

Merz je prozreo svu opasnost, koja proizlazi iz političkog naturalizma. Njemu je Crkva objekt teološke vjere, nadnaravna realnost, a ne naravna realnost, stoga je sve znanje upotrebio, da dokaže opasnost, koja je vrlo ozbiljno ugrožavala akciju mnogih katolikâ. »Služiti se kao najvišim praktičnim pravilom prosuđivanja stvari, — pa i onih, u koje je angažirana religija i duhovno — kroz nacionalni interes; zatvoriti se u politički empirizam ne vodeći računa o bitnoj subordinaciji političkoga dobra kao takvoga Bogu i Kristu i Crkvi Kristovoj, zar to nije opasno?«²¹

Često puta mi je znao reći: »Radi se o Papinoj odredbi, a Papa ne može odrediti nešto, čime bi se žrtvovala istina. Dakle radi se na koncu konca samo o tome, da ljudi žrtvuju zabludu.«

Nije ovdje mjesto, da se analiziraju sve te veće i manje zablude i opasnosti, na koje je upozoravao Merz. Tu se radi o nečem suptilnijem nego što je greška doktrinalnoga reda, radi se o duhu. I kad je prividno sve u redu, može biti nered u duhu. Stoga je Merz energijom, koja nije klonula nego u smrti, bez obzira, da li će ljudi slušati ili ne će slušati, uvijek izricao Papine istine.

A te su istine providencijalnom ko incidencijom počele poput gorućih strijela pljuštiti iz Rima sa enciklikom *Ubi arcano Dei*, koja je izišla pred Božić 1922., taman, iste godine, kad je Dr. Merz došao u Zagreb i smjestio se na nadbiskup. gimnaziji kao profesor.

Danas mirne duše mogu za sebe reći, da mi je to bilo pravo čudo promatrati kroz četiri godine toga mladoga profesora, kojemu je, bez truna pretjerivanja, bila prva i glavna briga studij en-

¹⁹ H. Brun: *La cité chrétienne*, 312.

²⁰ »Za Vjeru i Dom«, 1925.

²¹ J. Maritain: *Prim. du spirituel*. II. 17.

ciklikâ. Slatku francusku literaturu zamijenile su stroge, klasične izreke crkvenoga učiteljstva; svu ljepotu romanske poezije teški tomizam Leona XIII., Pija X. i Pija XI.

Enciklike, enciklike! Samo su lepršale oko naših ušiju poput lastavica. Lovili smo pogdjekoju kap iz tih čarobnih rimskih vaza i ne dosižući im slatkoće i vrijednosti. A on je samo crpao, crpao, neumorno dan i noć crpao, i cvao od sreće, što su ti zdenci neiscrpivi i prebogati, da se njima može osvježiti čitavi svijet i preporoditi svemir. Magična je bila moć Dr. Merza i samo se njoj ima zahvaliti, da je ta strana i nepoznata riječ našla neku toplinu u našoj duši. Pa eto, i Mahnić govori o enciklikama. Zrak je najednom postao prepun enciklikâ. Sve se počimalo i svršavalo s njima. I dobri, siromašni radnici i šegrti, i oni su saznali za enciklike i njima je gorjelo srce, dok im je govorio iz njih i po njima. I katolička štampa je najedamput počela citirati. Oči su se privikle na brojne citate iz *Motu propria*, *Ubi arcano Dei*, *Il fermo preposito*, *Quas primas*, *Immortale Dei* . . . Nastala je u historiji hrvatskog katolicizma jedinstvena enciklikološka prepirka i utakmica. Merz prijateljinima dariva enciklike Leona XIII., puni stupce »Života«, »Katoličkoga Lista«, »Nedjelje«, »Mladosti«, »Za vjeru i Dom«, »Katoličkoga Tjednika« citatima i prijevodima. Izdaje knjigu o Katoličkoj Akciji složenu od samih enciklika i t. d.

Jedne večeri smo prema dogovoru došli u njegov stan (Starčevićev dom). Bila smo trojica. Sve studenti. Bilo je potajno dogovoreno, da ćemo nas trojica pod vodstvom Ivanovim ulaziti malo dublje u duhovne probleme. Ja sam lično očekivao, da će nam on sam iz svoga iskustva objasniti nešto u smislu efektna poticaja za nutarnji život. Posjedamo oko njegova velikog pisaćeg stola u uglu sobe, a on svakome dao u ruku tekst enciklike Leona XIII. *Immortale Dei*. Netko je dobio latinski, a netko francuski tekst. I počeo je tumačenje redak po redak. Teške definicije i distinkcije o crkvenoj i civilnoj vlasti padale su kao maljevi po mladim srcima nepriviknutim ovoj pretvrdoj hrani. Merz je pred sobom imao svoj prijevod, a mi smo ga slijedili po svojim tekstovima, istina teško i hrapavo, ali on je svaku stavku tumačio s toliko žara, da smo bili naprosto svladani uvjerenjem, da o svakoj misli Leonovoj ovisi sudbina svijeta. Ipak mi se čini, da nijesmo dotjerali do kraja. Teško smo svladavali i latinski, i francuski i enciklički jezik. U površnosti, lijenosti i rasutosti oko stotinu poslova nečujno su prestale i naše prve i posljednje lekcije iz enciklika, ali trajno je ostalo ono *uvjerenje*, duboko i iskreno, da o enciklikama ovisi, da li će Evropa svu ovu barbariju naturalističkoga svijeta i ateističkoga — kapitalističkoga i komunističkog — izbaciti iz misli nesamo u politici nego i u ekonomiji i socijalnom životu i u internacionalnom životu, ali (to naročito vrijedi za katolike) i u domeni intelektualnoga i religioznoga života.

★

Godine 1926. priređivali smo skupa u Hvaru proslavu franjevačkog jubileja. Mene je zapalo predavanje, ali dok sam ga spremao, Merz je stalno insistirao na tome, da glavna ideja predavanja ima biti *ljubav* prema Papi, biskupima i svećenicima, jer da je to za sv. Franju najznačajnije kao i za moderni svijet, koji je izgubio jedinstvo, jer na vrhu čovječanstva ne priznaje više Papu kao živi auktoritet. Ja sam doduše znao za onu najčišću himnu svrhunaravnoga reda, što ju je sv. Franjo posvetio crkvenom učiteljstvu,²² ali mi se ipak činilo, u onoj prigodi i za onu publiku, da je ta teza pretvrda i da joj ja lično ne bih mogao udahnuti krvi i zanosa. Stoga sam nekako nastojao, da to zaobiđem. Međutim pol sata zrije nego što sam stupio na onu našu najljepkiju pozornicu hrvatsku, Ivan me pograbio: »*Ako ispustiš ono o Crkvi i Papi, onda ću ja nastupiti poslije Tebe i objasniti ću ljudima, da je to za današnje doba najznačajnije.*« Nije bilo druge, morao sam nekako improvizirajući realizirati Merčevu želju.

Najsretniji dani za Dr. Merza bijahu oni u Rimu prigodom internacionalnog omladinskog hodočašća, pri kojemu su sudjelovali i hrvatski Orlovi. Kad se vratio, napisao je:

»Papa! Vidjeli smo njegovu bijelu pojavu, poljubili njegovu svetu ruku i od ljubavi prema vidljivom Kristu bili spremni — milošću Gospodnjom — predati mu neograničeno svu svoju egzistenciju . . . I kad je sveti Otac u svom govoru dao nama Orlovima smjernice za naš rad, osjetismo svu veličinu i sve značenje Papinstva; shvatismo: ako orlovstvo hoće da ostane na pravoj liniji i da bude ispravan pokret u velikom sklopu svih mogućih pokreta u hrlu svete Crkve, mora da bude pokretom Papinskim . . . Euharistiju i Papu valja dati našem narodu.«²³

Dva dana iza povratka iz Rima susreo sam ga pred nadbiskupskim dvorima. U ruci je držao preveden Papin govor iz posebne audijencije hrvatskih Orlova i nosio ga nadbiskupu. Bio je sav preobražen, drhtao od djetinje sreće i zanosa. Govorio je o tom govoru tolikom vjerom i ljubavlju, sav u plamenu triumfa i blaženstva, da mi se učinio kao najsretnije dijete sa duغو očekivanim darom u rukama. Moram priznati, da sam imao osjećaj nekog grandioznog historijskog događaja. Kao da se neka *Magna charta* hrvatskoga katolicizma pojavila u njegovoj ruci, tako smo počeli drhtati i on i ja. I kad je on zamakao u dvor, ja sam se žurio po ulicama onako uznemireno, kao kad se uistinu nešto veliko dogodi. I tko da zaboravi taj susret. Radost ovoga svetog čovjeka se razlila mojim srcem i meni se činilo, da bi trebala zazvoniti sva zvona i zavioriti sve zastave. Mogu danas reći, da sam jedanput u životu vidio božanski sretna čovjeka.²⁴

²²

²³ *Katolički tjednik*, 1925. br. 13. Životopis, str. 180.

²⁴ Čitavi taj uistinu biser od govora Pija XI. nalazi se štampan u Životopisu, str. 185. - 189.

U životu organiziranih katolika svakako je najveći kamen kušnje bila poznata nadopuna i prerada »Zlatne knjige«, koju je objasnio sam Merz u Predgovoru:²⁵

»S time je u vezi zanosna ljubav mladih prema svetj Crkvi, Isusovoj neokaljanjanoj zaručnici, te njenim biskupima i svećenicima. Oni su se uvjerali, da svećenika zapada prva i najvažnija uloga u širenju kraljevstva Božjega . . . Ovo izdanje Zlatne knjige išlo je upravo za tim, da svećeniku vrati ono dostojanstveno mjesto, koje zapada Isusova učenika.«²⁶

Dakle trebalo je svećeniku »vratiti dostojanstveno mjesto«, jer se više ne radi o svećeniku — političaru, o svećeniku — ekonomskom stručnjaku, o svećeniku — više ili manje izobrazbe, o svećeniku — prosvjetnom organizatoru, zborovodi i sl. nego o »Isusovu učeniku«, o službeniku Božjem, koji je postavljen na čelo svoje braće poradi duša, poradi duhovnih i vječnih interesa, poradi Crkve, u koje je dušobrižničkoj službi kao *duhovnik*. Kao *takav* on više nije i ne može biti »opasan«, ne može »zakulisno minirati«, ne može praviti nikakove »političke frakcije« ili imati »vlastite interese«, vlastiti položaj, svoju dušobrižničku funkciju, svoga biskupa, (koji ga je jedini postavio i koji ga jedini može ukloniti) kao i uopće ideju Crkve, u koje je funkciji. Ivan Merz se ne plaši, on čak u doba, kada još mnogo toga nije bilo jasno, ni primljeno, kada je bilo poradi nedozrelih prilika i općeg mentaliteta, te ljudskih slabosti, u neku ruku i opasno podcrtavati neke stvari, on ide do kraja i ne preza ni pred izvjesnim prividnim apsurdima. On je sam iz starih spisa Pija X. i kardinala Merry del Vala iz 1903. i 1904. izvukao i vlastitom rukom preveo i dao u štampu 1925. g. pod natpisom »Biskup je potpuni gospodar katoličkih društava svoje biskupije« i ove misli:

»Bolje je, da se jedno djelo, organizacija, akcija, ne učini, nego li da se učini mimo ili protiv biskupa.« (Podcrtao Merz)

»Ako se poduzimlju same po sebi lijepo i dobro stvari, ali ako ih ne odobrava vlastiti pastir (biskup), nije to gorljivost hvale vrijedna, niti je to iskrena pobožnost.« (Podcrtao Merz)

U čitavom ovom poslu, o kojem bi se mogle ispisati knjige, Merz ispunja bitno *duhovno djelo*. On teži samo za tim, da duhovno kršćanstvo siđe u vremenito — organizacijsko, pa makar se to i ne smatralo aktualno vjerojatnim. Takav posao je za njega plod vjere. Svrhunaravno on gleda na »volju biskupa« i na svaku akciju kao »djelo pobožnosti«. Merz predpostavlja živu i

²⁵ Taj *Predgovor* je nažalost postao legendarni dokumenat mentaliteta, koji nije dopustio da on uopće bude štampan u »Zl. knjizi«. U izvucima ga je donio Dr. Kniewald u *Životopisu*.

²⁶ *Životopis*, str. 163.

²⁷ »*Za Vjeru i Dom*«, 1925. br. 3. str. 44. 45.

praktičnu vjeru kod većega broja organiziranih katolika, atmosferu teološki prožetu i spoznaju svih Božjih prava, naročito onih Kristova Namjesnika i biskupâ, »k^oji od neba dobivaju stalešku milost i posebno svijetlo.«²⁸

Mi smo daleko od ovog ideala. »Ako Bog ne učini čudo i ako eksces *beznada* ne dovede ovaj nesretni svijet do momenta *poslušnosti*, zemaljska kraljevstva će biti za dugo vremena bačena u krvave pocijepanosti.«²⁹

★

Na koncu možemo reći, da Ivan Merz nije išao toliko za »novim« istinama, koliko za *novim odnosima* prema organizmu katoličkih istina. Jasno je, da je to moralo nužno voditi do sukoba i više ili manje ošt^rih diferencija sa tradicijom »empiričkoga katolicizma«. To izvire i u skladu je također sa poznatom istinom, da se »kršćanstvo in ordine ideali i kršćanstvo in ordine reali ni u jednoj povjesnoj dobi potpuno ne poklapaju« (»Naši razgledi«, str. 14.)

Radilo se o tome, da se stvari metafizičke i svrhunaravne prirode istim duhom i tretiraju, a ne da se nasilno prilagođuju pozitivističko-naravnom shvaćanju i interesima. I među katolicima su se ispremiješale vrijednosti. Današnji čovjek je postao skoro nesposoban pojmovati Crkvu onako, kako to njezino dostojanstvo traži. To naročito vrijedi za one, koji stoje po strani u njezinu bitnom nutarnjem životu, kao i za one, koji u pomanjkanju teološke ljubavi misle, da bi Crkva imala biti sretna, što joj oni služe, namjesto da su oni sretni, što nju mogu slušati i ljubiti.

III. INTELEKTUALNO-KONTEMPLATIVNI KARAKTER MERČEVE AKCIJE

Neki, koji nijesu poznavali Dr. Ivana Merza izbližega, nešto možda samo po onom, što je u zadnjoj fazi svoga života pisao i govorio o Papinstvu i Crkvi, posebno o crkvenoj Hijerarhiji i poslušnosti, misle, da je »u njegovim ustima katolička nauka bila tvrda i često puta preuska, a da bi mogla osvojiti i dobro misleće i vjerne inteligente«, kao što se to — ovim citatom — reklo za biskupa Mahničâ u Sloveniji, gdje se kritizirala »neživljenjskost in psihološko ozkost njegovoga dela in njegovih načela.«³⁰

Sasvim izolirano uzeti neki članci, pa i njegova knjižica o Kat. Akciji, ostavljaju doduše dojam hladnog i racionalnog postavljanja principa katolicizma više kao neke normativne nauke nego kao životnoga nazora, koji ima u sebi svu istinu, zapravo

²⁸ »Za Vjeru i Dom«, 1925. br. 3. str. 44.

²⁹ Jacques Maritain: *Primauté du spirituel*. III. 2, 26.

³⁰ »Križ«, 1929., br. 3-4. Jakob Šolar »*Problem naše vernosti*«, str. 36.

čar istine, koju svaki čovjek mora lično osvojiti i u sebi oživjeti nesamo kao spoznaju nego i kao najdublji doživljaj svoga bića.

Ali oni, koji mogu obuhvatiti ovu veliku dušu u cjelini, naročito oni, kojima je bilo dano izbližega doći pod udar njegove magnetske ličnosti, tima je jasno, da je za njega Crkva živi duhovni organizam i da se on sav sa svim moćima svoga duha integralno ucijepio u nadnaravnost toga organizma, objektivno i subjektivno uronjen u njeno mistično tijelo, tijelo Boga-Čovjeka.

Merz kaže:

»Svatko, tko sistematski u sebi *proživljuje* Kristov život, uzvisuje i preporada svoju dušu i izgrađuje od nje jedan univerzalni tip (jer je Krist univerzalan: uzor svima narodima i svim vjekovima.)«³¹

Stoga je potrebno začeti dublje u njegov intelektualni i kontemplativni život, drugim riječima približiti se Merzu lično, pa da se osjeti sva životna i psihološka širina i dubina njegove djelatnosti i njegovih načela.

Merz je skroz naskroz tip čovjeka unutarjnega i intelektualnoga života. On se još kao maturant povlači u sebe. Njegov dnevnik je od prvoga početka usmjeren prema unutra, a ne prema vani. On ne registrira toliko vanjske, koliko unutarnje događaje. A unutra se toliko toga događa, uvijek i neprestano, jer se za čovjeka bore dva svijeta za dvije vječnosti. *Najprije ljepota, pa bol, pa istina*, i čini se uvijek na planu milosti, ulaze i ukorjenjuju se u Merčevu biću. Istina on se toliko ne bori kao što to rade skeptici, cinici i druga čeljad ohola držanja, ne bori se ni sa ljepotom, ni sa boli, ni sa istinom. Velikodušno ih prima, priznaje, ljubi. Odmah živi s njima i postaje pun ljepote, pun boli i pun istine. Bori se samo za jedno: *Salus animae suprema lex!* I u koliko tome zakonu njegova unutarjnega života nešto smeta, to nesmiljeno odbacuje i herojski prelazi i preko ljepote, ako je senzualna, i preko boli, ako je samo naravnoga reda (izvan misterija Križa) i preko istinâ, koje treba istom iskapat i ispirati iz mnoštva laži.

»Kad je čovjek živ, mora da *misli* ne vječne stvari i da nalazi sreću u tom *razmišljanju* . . . Duševni radnik ne smije, kao (mnogi) danas, da radi samo zbog plate, nego da duševno radi zbog interesa za stvar i mora da sebi stvori *duboku filozofijsku podlogu* . . . Vječnost je po svom Sinu čovječjoj naravi izravno donijela vjeru, koja je najdublja filozofijska podloga.«³²

Iz tih par rečenica maturantskoga dnevnika Ivanova razabire se sva unutarnja struktura budućega intelektualca kontemplativnoga tipa: — 1) sreća u razmišljanju. — 2) potreba filozofijske podloge. — 3) sve što dolazi kroz religiju primati *a priori*.

Merz razmišlja uvijek, u svim fazama svoga života: u vojnoj akademiji, na fronti, u Beču, u Parizu, u Zagrebu, u svim situacijama i svim raspoloženjima. To razmišljanje se uvijek tiče naj-

³¹ »Razmatranje o Rimskome misalu«. »Hrvatska Prosvjeta«, 1922., str. 82.

³² U Životopisu str. 21.

dublje tajne života, u kojoj se stalno kreće njegova misao i srce. Najintimnije iskrice toga razmišljanja, i ne sluteći, da to za tuđe oči piše, ostavio nam je u svojim dnevnicima. Ti će jednoga dana postati biser hrvatske religiozne literature i imat će svoju posebnu misiju. On razmišlja već time što živi, sve njegovo proizlazi iz kontemplacije, koja duh sjedinjuje sa vječnošću i iz studija, koji ga sjedinjuju sa istinama i principima.

»Dr. Merz je bio intelektualac, vrlo široke i raznolike erudicije. Načitan i bistar, esteta i literata. Čovjek se upravo čudi njegovoj oštrini suda i zapažanja, osobito u mladim godinama. I kasnije je on izrazita misaona individualnost. A ipak ta filozofska duša prigrbljuje čitavom dušom kršćanstvo. Sve do temelja, u čitavom opsegu, i sa najsitnijim dedukcijama. Spontano i sama od sebe. — Za hrvatski katolicizam to je dobitak, koji se ne da dovoljno ocijeniti. Merz je kršćanin-profesor, svetac-umnik. Njegovu je kršćanstvo prorađeno, motivirano, elitno. Kršćanstvo inteligencije, kršćanstvo prosvijetljene vjere, kao u Francuza.«³³

★

Što studira Dr. Merz?

Za svoje zvanje profesora: francusku i njemačku literaturu.

Za svoje zvanje »pomoćnika Crkve«: liturgiju, kršćansku filozofiju, teologiju, enciklike, moderne čudoredne probleme.

I to baš ovim redom. Što dalje, to više napušta literaturu, a ulazi u teologiju i enciklike.

Prekratko je vrijeme od šest godina za sve ovo. Ali Merz kao da je slutio tu kratkoću. Žuri se i ne ulazi u filozofijske i teološke probleme zaobilaznim putem, listajući sad ovu ili onu knjigu esejističko-literarnoga stila; on, koji je toliko ljubio umjetnost, silnom snagom volje, kao da ispunja neki strašni tajnoviti poziv, okružuje se sve samim fundamentalkama i sistematski s dana na dan uči i podcrtava teške definicije skolastičke filozofije i Tomine Sume. (Još i sada se u njegovoj prekrasnoj i bogatoj biblioteci³⁴ vide tragovi solidna rada po djelima kao što su, da spomenem samo neka:

Teološka Suma sv. Tome Akvinskoga u francuskom prijevodu: 1. sv. »Dieu«, 2. sv. »La Prudence«, 3. sv. »Les actes humains«, 4. sv. »La vie humaine«. — *Reinstadler: Elementa philosophiae scholasticae I. i II. sv.*³⁵ — *Donat: Ethica generalis.* — *Tanqueray: Brevior Synopsis Theologiae Dogmaticae.* — *Tanqueray: Precis de Théologie Ascétique et Mystique.* — *Arregui:*

³³ Dr. Č. Č.: »Naš svetac u traku«. »Katolički Tjednik«. 1933., svibanj, br. 19.

³⁴ Ovu je njegov otac g. Mavro Merz poklonio profesorskoj knjižnici Nadbiskupske klas. gimnazije u Zagrebu, gdje će biti kao cjelina posebno sortirana i katalogizirana.

³⁵ Po ovom tekstu je dvije godine studirao pod vodstvom o. Alfirevića D. I.

Summarium Theologiae moralis. — *Dom A. Gréa Besson: De l' Eglise et de sa divine constitution.* — *Denzinger: Enchiridion symbolorum et definitiorum.* — *Micheletti: Epitome Theologiae Pastoralis.* — *Saint Thomas D' Aquin: Du Gouvernement royal (du Régime principium).* — Acta Pija X., Leona XIII., Pija XI. — Rimski Breviar u franc. jeziku. — Biblija u franc. jeziku. — Vie des Saints (mnoštvo svezaka) i t. d.

Kadgod se došlo k njemu, moglo ga se naći sa jednim ili drugim tekstom na stolu, jer on ništa i ne poduzima bez konsultovanja ovih tekstova, što se uostalom zapaža u čitavom njegovu publicističkom poslu posljednjih godina, možda čak u tolikoj mjeri, da mu oduzima svaki čar originalnosti. Ništa zato! On je svijestan, da je u njegovo doba organiziranim katolicima u Hrvatskoj najviše trebala čista katolička nauka, principi, filozofsko-teološka i enciklička podloga. Stila i literature je bilo dosta, a pojmovi o Crkvi i autoritetu, o odnosu naravne i nadnaravne akcije, o vlasti i poslušnosti, o katolicima i politici, o Katoličkoj Akciji, o kršćanskom društvenom poretku, o filozofiji perennis, o kršćanskom ćudoređu, o liturgiji — da, pojmovi o svemu tome bijahu zamagleni i ugroženi, djelomično nenačeti, a većinom neproživljeni. Trebalo je poslijeratni probuđeni religiozni zanos omladine nahraniti principima i usmjeriti ga objektivnom cilju: Crkvi naučavajućoj i liturگیjskoj, katolicizmu nadnaravnom i euharistijskom.

Bez obzira na to, što će od toga njegova brzog publicističkoga rada ostati, što će se jednoga dana moći sabrati i posebno izdati, za ono doba (1924. - 1928.) je on time stvorio jedan divan mentalitet u hrvatskom Orlovstvu, kojemu je kao glavni ideolog udahnuo dušu. Ali još više, Merz je svim praznim frazerima i govordijama za sva vremena dokumentarno pokazao, da akcija bez studija i bez principâ ne vodi ničemu, da Katoličku Akciju moraju voditi intelektualci i da je primarno i bitno »formirati ponizne mislioce, a ne prazne deklamatore.« (Kard. Ach. Ratti)³⁶

Merz je lično u punini ostvario intelektualni život. Ako ćemo se držati glasovite sheme intelektualnoga života, kako ju je zamislio A. D. Sertillanges,³⁷ onda u Merzu možemo otkriti pravo intelektualno zvanje; čovjeka, koji nije izoliran, koji pripada svome vremenu; koji savršeno posjeduje kreposti kršćanskoga intelektualca, u prvom redu duh molitve i disciplinu tijela; čovjeka, koji je proveo »organizaciju života« — čuvajući samoću, kooperirajući sa sebi sličnim, kultivirajući sve nužne relacije, čuvajući potrebitu dozu akcije, trajno zadržavajući nutarnji mir i šutnju; koji je idealno znao rasporediti vrijeme i rigorozno se držati programa ništa ne ostavljajući slučaju ili momentanim raspoloženji-

³⁶ »Te su ideje kod nas precizirane istom dolaskom Kat. Akcije i radom pokojnog Dra Merza.« Ilija Anaković: *Načelo i akcija.* »Misao«, 1929. br. 1. str. 4.

³⁷ A. D. Sertillanges: *La vie intellectuelle.* Ed. de la Revue des Jeunes. Paris, 1921.

ma,³⁸ koji je pored stručnog studija, kako smo naveli, nada sve cijenio tomizam i poduzimao u radu herojske žrtve odričući se revijâ, dnevne štampe, literarne razonode i intelektualne znatiželje, koja zaviruje u stotinu knjiga i leta na sve strane.³⁹ Osim toga Merz je u Francuskoj naučio organizirati posao i pamćenje sa vanredno bogatom kartotekom, koja će biti trajan dokumenat njegove goleme erudicije, izbora studija, ustrajnosti i strpljivosti.

Da ga je izblizega poznavao V. Honnay D. I., pisac grandiozne metodike socijalne formacije modernih katoličkih intelektualca, sigurno bi ga kao rijedak uzor spomenuo u svojoj knjizi.⁴⁰ (To je djelo toliko tipično za Merčevu formaciju, da bi ga trebalo provesti ako za išta, a ono zato, da se shvati nutarnja formacija njegova intelektualnoga života.)

★

Idimo još na dublje. Nepotpun bi to bio pogled na primat duha, kad bi se zapustilo ispitivanje uloge, koju ima kontemplacija u životu Dra Merza i njena superiornost u njegovu aktivnom životu.

Stari su znali, da kontemplativni život, gdje čovjek »čezne za gledanjem ljepote Božje« i »pruža mu svoju dušu u žrtvi« vrijedi više nego aktivni život.

Merz je dobro proučio nauku sv. Tome o kontemplaciji i ekscerpirao ju je u svojoj knjižici o Katoličkoj Akciji.

»Kada, dakle, govorimo o soc. kraljevstvu Isusa Krista, mislimo na takvu organizaciju ljudskoga društva — pojedinaca, roditelja, zvanja, država, međunarodnoga života — u kojoj će Crkva moći da promiče vršenje kreposti, kontemplaciju duše t. j. unutarnje Kraljevstvo Božje. Jer ne smijemo zaboraviti, da je kontemplacija (duboki vjerski život), život duše u neprestanoj zajednici s Bogom, a takav život je najbolji i prema tome sve ljudske djelatnosti, sav ljudski život i sav život prirode imaju za cilj »Kontemplaciju duše«.⁴¹

On je sigurno jedan od onih rijetkih, *qui spiritu Dei aguntur*.

Toliko je u njemu »dovršen red ljubavi«, da mu vanjska aktivnost proizlazi samo iz sjedinjenja s Bogom i da on preko nje nikada nije riskirao »vlastito rasipanje u ritmu materije« (Maritain).

Problem akcije je oduvijek bio aktualan u katoličkim redovima, to je eminentan problem uopće u djelovanju kršćanina kao pomoćnika u nadnaravnoj misiji proširenja Kraljevstva Kri-

³⁸ Jednom mi je rekao, da ga rijetko kad što iznenaduje, jer dan prije predvidi skoro sav posao i sve susrete s ljudima.

³⁹ U tome je bio skoro pretjeran. — Karakteristično je za njega, da je jedanput iz »Osservatore Romano« saznao, da je pala beogradska vlada. Koncerti, kazalište, kino i literarne priredbe za njega kao da i ne postoje.

⁴⁰ V. Honnay D. I.: *Les Cercles Sociaux de Doctrine Catholique*. Ed. A. Girandau, Paris, 1926.

⁴¹ »Katolička Akcija«, Šibenik 1927.

stova. Naročito je to u Merčevoj organizaciji bilo aktualno, jer je ona istom po Merzu inkorporirana hijerarhijskom apostolatu postala u cjelini sastavni dio pastoralne službe, bez obzira na to, da li je bila u svim čestim na to pripremljena i duhovno sazrela.

Stoga je upravo providencijalno, što je u prvom početku Katoličke Akcije u Hrvatskoj, na čelu joj i u srcu stajao ovaj Božji čovjek, koji će uvijek biti memento ljudima organizacije, koji se ponašaju tako, kao da Crkva ne može biti i napredovati bez njihove akcije i koji sve očekuju od svoje osobne djelatnosti, sposobnosti, taktike, veze i popularnosti.

Bit će memento po dvije različite stvari, koje ipak idu skupa: po vanjskoj aktivnosti među ljudima i po unutarnjoj aktivnosti oko ličnog usavršavanja.

Merčeva vanjska akcija je do najsitnijega detalja izljev nartarnjega, kontemplativnoga života, jer on živi u ljubavi. Ne rastavlja ljubav prema Bogu od ljubavi prema čovjeku, pa prema tome ni njegova dva oblika života (kontemplativni i aktivni) ne mogu postojati jedan bez drugoga. Drži se sv. Tome: *Contemplata aliis tradere*, ali uvijek tek kao oruđe u rukama Svemogućega Boga, pred kojim najveći pothvati naše prirodne energije nijesu nego prolazne patvorine. Odatle njegova poniznost, nenametljivost, služenje svima, radost, *mir*, o, onaj nezaboravni, legendarni Merčev *mir* i magično unutarnje djelovanje na ljude (»neposredno, nekim kontaktom sa njegovom dušom« Dr. D. Čepulčić).

Svecima i velikim religioznim genijima se često događa, da ocrtavajući tip Božjeg apostola, stvore savršeno svoj vlastiti duhovni portret. Takav upravo divan i jedinstven autoportret nam je ostavio i Dr. Merz:

»I jer Isus čezne i strepi za svakom pojedinom dušom, jer je ona stvorena za vječno blaženstvo, to se ta čežnja za dušom naših bližnjih prenosi od Isusa na nas i u nama se rađa želja, da stavimo u Isusov naručaj, za koji su one i stvorene, sve te duše. Prvi smo korak učinili time, što smo vlastitu svoju slobodu stavili u službu Isusove volje.

Drugi je naš korak osobni saobraćaj s našim drugovima. U svakoj zgodi, posve nehotice, mora iz nas da struji onaj *nadnaravni mir*, ono počivanje u Bogu, kojega smo mi dionici. Mi ćemo u duši našega bližnjega, koji nije naš pristaša, razmatrati jedan predmet od neizmjerne vrijednosti, koji bi se poput stakla razbio, kad bismo ga nezgodno primili.

Budimo zato oprezni; budimo puni milosrđa i strpljivosti s našim protivnicima; u svakom času oni sebi moraju biti svjesni, da mi u njima *ljubimo* nešto, čega vrijednost oni sami ne poznaju i da smo im spremni pomoći u najneznatnijim kao i u najznatnijim stvarima. Bude li svaki naš s tom *ljublju* saobraćao sa svojim drugovima, to će se stvoriti oko same organizacije kao neki ugođaj, neka *misteriozna i miomirisna atmosfera* i čim koji od naših drugova stupi u kontakt s jednim od naših članova, imat će taj osjećaj, da se tu radi o jednom velikom svijetu, koji on tek naslućuje, a još ga ne poznaje.«⁴²

⁴² *Sticanje podmlatka*, »Luč« 1923./4., str. 15. U životopisu također, str. 254.

A što se tiče nutarnje akcije posvetio je sav napor svoga uma i svoje volje da spozna Boga i da ga uzljubi, te da učini da ga i drugi uzljube.

»Ali još važnije od jedinstva svih u akciji, jest nevidljivo jedinstvo nekih u kontemplaciji, u onoj mudrosti, »s kojom sva dobra dolaze čovjeku i koja ga čine sudionikom prijateljstva Božjega« (Sap. 7.). To je prije svega ono, za čim vapije agonija sadašnjice. *Svijet traži svece*. Ako mu katolici ne daju ono, što traži, to gore po njih i po sve, on će im se osvetiti i tražiti utjehu kod davla. Očito Bog hoće nešto *ново*.«⁴³

Ivan Merz je nešto novo. »U ljudskim se *dušama*, piše on, odigrava historija čovječanstva. Sve ono, što mi nazivamo historijom, samo je projekcija svega onoga, što se događa u ljudskim dušama.«⁴⁴

IV. ANIMA CANDIDA

»Najednom, bez priprave i bez prijelaza, stoji pred nama dijete — Božji umnik. Pravi mali Izrael, hrvač s Bogom. U najmlađoj dobi rastvorila je tomu čudnom čovjeku neka nadnaravna, nevidljiva ruka svu silnu problematiku duha, svijetla i vječnosti. Bog mu se je objavio i u makrokozmu i u mikrokozmu. I sve božansko postalo je u njemu za čas život i realnost. Onaj gusti zastor, što nama drugima zastire poglede s onu stranu tijela, kod njega kao da je bio providan. On Boga vidi i pipa. I kao da je nadahnut, pogađa njegove želje i čuje njegov glas. Bez vođe, bez pomoćnika, bez udžbenika, bez teorije, bez novicijata, bez sjemeništa, bez obitelji nalazi on put k svetosti. Duh ga tjera; nevidljivi svijet u njemu radi. Vrhunaravni agens milosti vječni je njegov dvojniki — alter ego. Odmah na početku ima njegova krepost na sebi nešto staračko zrelo i savršeno.

I stalno buja i teče ta rijeka čudnog, ulivenog milosnog života. Kao elemenat se ona širi i u daljinu i u dubinu. Ivan se projicira. Dobiva svoju misiju. Život mu se sljubljuje s Crkvom. Dvije vrhunaravne stvarnosti, Božji čovjek i Božje carstvo u svijetu, saživljuju se u milosnoj duhovnoj simbiozi. Um i volja postaju oruđe Providnosti.«⁴⁵

U ovom će odlomku biti govora o pasionizmu, o duhovnoj ljepoti, o vrhunaravnoj mudrosti, o sreći i o vjeri našega religioznoga heroja.

Ali, u omjeru moje želje, da što je moguće dublje zademo u njegov ethos i da otkrijemo nesamo njegove ideje, nego još više, unutarinja i živa vrela, iz kojih su ove ideje izbile, nalazi se i moj strah; nema li možda nešto preuzetno i skoro ironično u ovakovom

⁴³ Jacques Maritain: *Primaute du spirituel*, III, 3. 34.

⁴⁴ »Zora - Luč« 1920. br. 1. str. 4.

⁴⁵ Dr. Č. Č.: *Naš svetac u traku*, »Kat. Tjednik«, 1933.

evociranju svetosti pred deset godina pokopana srca, usred toliko stvarnih ludosti; u dočaravanju jedne idealne pravednosti u atmosferi i odviše materijalne nepravde; u viziji ljubavi, koju je skoro nemoguće više pronaći sred toliko očevidne mržnje i ravnodušnosti; u tražanju za stazom križa i mističnog zanosa, kojom se popela ova uzvišena duša, dok najveći dio onih, u kojih se ime podiže glas, živi daleko od toga, da se bavi nutarnjim radostima i dubokim utjehama s neba.

Osim toga najdublje riječi našega ljudskoga jezika izgubile su danas svoju dušu i svi pojmovi nadnaravnoga reda gube adekvatnu jeku u duši moderna čovjeka, koji je pokidao sve veze sa carstvom Duha. »Kako je teško definirati stvari, kako je teško pokušati komunicirati drugima naše vlastite osjećaje u njihovoj dubini i sa njihovim najsitnijim nijansama!« (Newmann)

★

Sva afektivna, intelektualna, literarna, apostolska historija Ivana Merza nije faktično ništa drugo ne historija njegova ličnog odnosa prema Bogu. Taj odnos je međutim kod njega tako diferenciran, da se mora promatrati kroz dva aspekta, od kojih je svaki karakterističan. To su: *Mysterium Crucis*, i nevidljive realnosti kao anticipacija božanskoga života.

A) *Tajna križa*

Ono, u što nije sumnjao nijedan svetac, naime da je »središte kršćanstva u trpljenju« (M. Olier), i što sačinjava najbitniju i najzagonetniju točku psihologije svetaca, gdje su u križu »ljubav i volja jedno«,⁴⁰ to je Dr. Merz zasvjedočio u tolikoj mjeri, da ga to najvidnije izdvaja iz kruga običnih vjernika i izdiže u herojski red svetih ljudi.

Njemu je ideja žrtve od početka njegove prosvijetljene mladosti pa sve do žrtve smrti uvijek prezentna u tolikoj mjeri, da će sve istraživače njegovih kreposti zapanjene stavljati pred najtežu zagonetku njegove ličnosti. Jer da čovjek sam od sebe uđe u najintimniju blizinu Euharistije, liturgije, Lurda i Rima, to koliko god u ovo nekršćansko doba i u sredini, iz koje je on izašao, može biti veliko čudo Božje milosti, ipak ne stavlja čovjeka pred tako visoki zid, kao što ga stavlja ovaj problem trpljenja.

Merz je spontano, uliveno našao u svojoj sudbini Križ i s njime je prirodno i organski rasao i razvijao se do heroizma. »Život mora da nam je žrtva.« S tom lozinkom, koju je izrekao godinu dana poslije mature proći će on kroz sve njezine faze: od borbe protiv grijeha senzualnosti, preko mortifikacije u cilju preveniranja strasti, te odgoja volje i discipline inteligencije, do »škole pravog trpljenja« i svojevolljne pokore iz ljubavi.

⁴⁰ Henri Joly: *Psychologie des Saints*, Paris 1900., str. 183. - 187.

Počeo je s dirljivim odricanjem ljepote.

»Faktično ima ženska ljepota u sebi nešto, što začarava i privlači; i poradi tih prolaznih trenutaka gledanja moramo zauvijek da oči zatvorimo i da gledamo samo na vječnu sadržinu. Život je silno teška borba, koja traži pregaranja, ne gledanja lijepoga . . . Ali od sada velim: zatvoriti oči . . .«⁴⁷

Ne gledati, zatvoriti oči! Razumijemo li mi to uopće; mi kojima se neprestano govori: otvorite oči, sve treba vidjeti i saznati, iz ploda saznanja dobra i zla će izići životna mudrost; mi, koji mislimo, da je ljepota nesamo zato, da se prizna nego i uživa? — Merz je zatvorenih očiju, kroz noć ušao u svijetlo »vječne čistoće«⁴⁸ i ostao u njoj do smrti. Počeo je dakle tamo, gdje drugi jedva i uz cijenu stalnoga pada dospijevaju pod konac svojih obraćenja i porušenih iluzija života. Uspravan se popeo na stijenu, s koje se najviše pada i oko koje najstrašnije pati čovječanstvo kao oko najzagonetnije tajne. Njegov Dnevnik je divna isповijest i svjedočanstvo veličine »zatvorenih očiju«.

»Ovo je purgersko kršćanstvo za nas užasna opasnost i ono je u mnogome krivo, da je kršćanska ideologija često diskreditirana. Ideja *isposnička* nije prodrla još u narodne slojeve . . . Da se kršćanstvo digno, mora biti u prvom redu kler svet; mora imati uvijek pred očima Krista na Maslinskoj gori, kako svladava jurišanja svih križeva, Krista, koji svladava đavla, koji hoće da pretvori kamenje u kruh. Odgoj je volje aktuelna tema za hrvatski kler . . . Isposničku ideju — *pasionizam* volje širiti. Sa strahom sam konstatirao, da i neki najbolji ljudi te ideje nisu upoznali. Trebali bi živjeti među gladnim i bijednim ljudima, onda bi se istom dovinuli do tih spoznaja. Mislim, da su mi milije od glada i bijede izmorene socijalističke mase od sitih katoličkih purgera . . .«⁴⁹

Možemo li zamisliti, kako je gorjelo toga dana u tom mladom čovjeku. Toliko protesta, toliko gorčine, toliko straha, toliko perspektive i toliko svijetle spoznaje za spas na jednoj jedinjoj stranici u razgovoru sa samim sobom. Dâ, u tome je težiste, *sa samim sobom!* Nije to članak (ima ih stotinu sličnih), nije to govor (sto puta smo čuli sve to), nije to literatura, to je samogovor, to je uvjerenje, koje će se realizirati prije svih članaka i govora na njegovu tijelu i na njegovoj vlastitoj duši.

Prije nego je otišao u Pariz, saznajemo iz Dnevnika, da Ivan Merz, kao student »leži na čistu podu, ustaje u 5 izjutra«, ne jede »mesa nikada« a iz Pariza piše njegova stanodavka, da radi, da nema odmora, da bi svaku večer »kraj dobra i meka kreveta legao spavati na tle«, da ne razumije njegova »trapljenja«, da je bio tako dobar, tako blag (lui si bon, si doux pour les autres), da su mu najveća briga siromasi i radnici, da se stara za neku oskudnu obitelj, i da joj daje od svoje malene studentske stipendije, da »provodi život Sveca« i t. d. — i t. d.⁵⁰

⁴⁷ Životopis, str. 55.

⁴⁸ Životopis, str. 253.

⁴⁹ Dnevnik 6. IX. 1920. Životopis, str. 113.

⁵⁰ Pismo gđice Michaut Dru Dragi Čepuliću.

Nedostaje mi prostora da diram u njegov Dnevnik sa ratišta, u taj hrvatski »*Voyage du Centurion*«, pa da se vidi, kako se u njemu razvija Križ kao cvijet pod staklom.

Takav čovjek je mogao napisati prijatelju Maroševiću ono najoriginalnije i najdublje pismo o hrvatskom katolicizmu:

»Znam, da je teško trpjeti, ali neki ljudi imaju poziv trpljenja. Mi smo tijelo Kristovo, te nam on svima uloge podjeljuje. Jedni moraju da trpe, da uklone kaznu Božju, koja bi se morala stresti na okolicu. Huysmans bi te odabranike nazvao mističkim gromobranima. Jesi li ikada na to promišljao, da ti trpiš za naš pokret? Jesi li svoje muke prikazao Kristu za pokret? Katolicizam se u nas ne će širiti, ako ne bude radnika, molitelja i patnika. To je jedan zakon u širenju Kraljevstva Božjega na zemlji. Naš pokret je stvorio dosad samo prvi tip (radnika) i mi smo stvorili u našim dušama ideal radnika za katolički pokret. Molili smo se manje, a trpjeli smo, kad smo morali. Zadnji je tip svakako vrhunac — imitacija potpune žrtve Spasiteljeve na križu . . . Treba da spoznamo misterij iz Njegova života: trpjeti za druge...«⁵¹

To je već sasvim čisti nadnaravni ton. Sve izvrnuto na glavu. Govor razumljiv samo ljudima vjere. Duhovna revolucija, koja ništa više ne polaže na kartu racionalizma. Prava pravcata Pavlova *stultitia Crucis*, ludost Križa! — Dr. Kniewald navodi bezbroj dokaza o ličnom ostvarenju ove »ludosti«, naročito iz posljednje, zagrebačke faze njegova života.

»Pazi — šapnuo mi je jedne večeri za vrijeme neke čajanke — kako onaj svećenik (P.) sjedi čitavu večer, a da se nije naslonio o ništa ni rukom ni leđima. To je svetačka mortifikacija!« Skoro više me je iznenadilo Merčevo zapažanje, jer to sigurno nije nitko opazio, nego samo držanje onoga divnoga svećenika, inače velikoga obožavatelja Ivanova.

Nekoliko puta mi je govorio o primatu zvanične dužnosti kao o najdragocjenijem križu ljudskoga života.

Potuziti se pred njim bilo je skoro nemoguće, jer bi se sva tugaljiva materija tužaljke začas rasplinula kao maglica pred suncem životnoga heroizma i nutarnje radosti, koja se kao parfum širi iz boli u dodiru sa njegovom dušom. To sam nekoliko puta osjetio, a kasnije mi je bilo jasno, što ta neodoljiva ličnost tako djeluje, kad sam poslije njegove smrti pročitao u Životopisu onu bilješku iz Dnevnika, koju je napisao tri mjeseca prije smrti.

»Dobio sam akutnu upalu čeljusne šupljine . . . Blago onima, koji s radošću iz ruku Gospodinovih primaju svaku bol i sjedinjeni s Isusom doprinose je za raširenje Crkve Isusove u dušama . . .«⁵²

Kada se objelodanilo njegovo parisko asketsko »pravilo života«, onda se vidjelo, da to nije pjesma za deklamaciju nego prostrto tvrdo drvo Križa za sjedinjenje sa Raspetim.

⁵¹ Životopis, str. 124.

⁵² Životopis, str. 221.

B) Nevidljive realnosti

»Mi nemamo pravo biti mediokriteti, mi moramo biti savršeni. Isus nije rekao »Budite dobri!« nego estote perfecti, budite savršeni!«

Ernest Psichari⁵⁴

Čini se, da smo istom sada stigli do pred vrata nutarnje jezgre ovoga velikoga srca.

Njega nevidljivi svijet interesira i apsorbira kao druge ljude vidljivi. On je njegova prava domovina. Drugi se kršćani, pa i oni jake kreposti, ne sabiru bez izvjesnoga napora. Neka prirodna privlačivost ih zadržava u milieu osjetnih stvari, umjetničkih objekata i iluzijâ, znanstvenih apstrakcija i sl. Merz je uvijek na granici ovih dvaju svjetova, tajno u ispitivanju onoga, što je realno, ničim neprivezan za vidljivo; ni tjelesnim, ni duševnim užicima, ni prirodnim vezama sa roditeljima; bez vlastite obitelji, bez ikakvih zabava, bez rasonode, pa i najnedužnije, bez ikakvih naučnih ambicija u bilo kojem ovozemnom smjeru (radi karijere, stručne visine, istraživalačke strasti i t. d.).

»Čovjek je ovdje samo putnik, njegovo pravo određenje nije ovdje, na toj zemlji, nego je on izabran za nešto više. Uistinu, kad se čovjek zavuče u samoću, a tamu, sve, sav idealni svijet, svi drugovi, svi prijatelji, i čarobna mu se priroda čini snom. Osjeća tada čovjek, da je ona nerealna, a da je misao prava *realnost*, da je duševni svijet, svijet moći i molitve, *realniji* od svega, što vidljivo postoji. Treba samo za tim životom, za ovom realnošću težiti. Jest, još sam slab, uživam u Euharistiji i u tom duševnom životu, ali vidim, da je to ništa, da treba još dublje i dublje u taj veliki svijet zaroniti. Sada upravo razumijem velikog Papu Pija X., što je izrazio želju za čestim, pače svakidašnjim blagovanjem Gospodina. Tim se može istom dublje začu u taj svijet, približiti se Gospodinu i s Njim se razgovarati.«⁵⁵

Njemu je život tajna, simbol kao srednjevjekovnom čovjeku. Kod njega se često i pjesnik i vjernik konfundiraju u njihovoj adeziji idealnim realnostima. On vjeruje bez diskusije u sve, jer uistinu sve je lijepo vjerovati, vjera dopušta čovjeku da u sigurnosti nastavi slatke sne djetinjstva. Ovo je sve i previše lijepo, a da ne bi bilo istinito, rado bi on rekao. Na pr. anđeli, oni su realna bića, postoje, oko nas su i s nama; pa sveci, Bl. Djevica Marija, apostoli, Isus Krist, Presveto Trojstvo. Sve su to nevidljive realnosti i živjeti s njima u nevidljivom svijetu najpoetičnija je tajna života.

⁵⁴ A. M. Goichon: *Ernest Psichari*, Edit. Louis Conard. Paris, 1925. str. 361.

⁵⁵ Dnevnik, 28. II. 1916. Životopis, str. 53.

»Faktično je, da On postoji, da ga osjećam oko sebe, u sebi, tu, ovdje, ondje, svagdje. Njegove melodije drže i napunjavaju sav svemir.«⁵⁶

Uživljavajući se u liturgiju oblačenja novakinje kod benediktinki, on daje najneopipljivijim stvarima boju familijarnih pejzaža. S njima se ulazi punim korakom u nevidljivi svijet, koji se gleda i sluša bez ikakove sumnje, da se prešla granica svijeta.

»Valja svijet zaboraviti i sve sile koncentrirati u radu za Isusa. Zaboraviti prijatelje, planove, posve iščeznuti sa zemlje, izgoriti, da zaista uđem sa što više bližnjih onamo, gdje nas čeka Otac, Sin, Blažena Djevica Marija u Duhu Svetome, Apostoli, Mučenici, Anđeli, Djevice, Toma, Mahnić — svi ovi beskrajni svjetovi Apokalipse.«⁵⁷

Priroda mu nije bez duše. Njen dnevni posao odiše inteligencijom. Ona se pokorava primljenim zakonima. Merz ih razmatra, uživa u njima, po noći ustaje, da motri zvijezde, pri svakoj ljepoti prirode razmatra.

»Po prvi put smo vidjeli svijetlo-plavi Atlantski Ocean, kojega su valovi hitili pjeneći se i natječući se. Nепrestani taj, to kretanje neizmjernosti, kao da je slika Duha Svetoga, koji je također nēprestani, vječni, neizmjerni i lijepi život.«⁵⁸

A kad smo jednoga veličanstvenoga sutona na Hvaru zadržani promatrali Jadran, čuo sam, kako glasno meditira: »Sva je ta ljepota odvijeka postojala u Božjoj ideji.« Osjetio sam, kako ova misao ponižava našu ispraznu znanost, koja je svaki čas spremna istjerati misterij i tretirati prirodu bez duha i bez simbola, kao što je Merz bio uvijek spreman diskretno u nama buditi smisao za misterij. Njegov pravi život je s druge strane zastora, kamo nēprestano putuje njegova mašta i njegovo srce. Dok ga slijedimo nekoliko redaka ili slušamo par minuta, najednom se nađemo u samom srcu nevidljivoga, okruženi, zahvaćeni od ovih neznanih egzistencija, koje kao da nas čekaju i zovu.

»Rano sam ustao, otišao na sv. Pričest i nastojao sam se zadubiti u taj misterij. Pa mi se čini, da sam dosta duboko zaronio u sama sebe i u onaj svijet. Ne, nijesam vidio sve, no kano da sam osjetio kao u nekoj magli one zakone, ono nešto, koje pokreće, pa iza toga Madonu s Djetetom, a uz to Ono još veće, koje sve skupa, što sam osjetio, sjedinjuje u Hostiji.«⁵⁹

On fundira svoju pobožnost u realnome i to često ističe. Iz Merčeva Dnevnika, koji će i za psihologiju religije imati velika značenja, može se osjetiti, kako je naša religija konkretna i živa. Inkarnirani Bog ne riskira da postane formula. Naši odnosi s

⁵⁶ Dnevnik 17. V. 1915. Životopis, str. 48.

⁵⁷ Životopis, str. 126.

⁵⁸ Dnevnik, 27. VII. 1921. Životopis, str. 171.

⁵⁹ Iz ratnoga Dnevnika, 15. VIII. 1916. — Životopis, str. 71.

Njime ili će biti lični ili ih ne će biti. Realniji od svih vidljivih stvorova, inkarnirani Bog je središte Ivanove pobožnosti. On ga dočarava i doživljava u zemaljskim relacijama kao Boga-Čovjeka:

»U nedjelju je pričest. Ne mogu da shvatim, da će Krist, Bog, Stvoritelj, Onaj za kojim sve teži, koga čovjek u srcu i na javi osjeća, Onaj jaki i sve moćni, koji je dao kretnju vasioni, Onaj, koji nad svakom travkom i nad svakim crvićem bdije, da će Krist, kojemu su klince kroz noge i ruke probijali, na koga su pljuvali. Onaj, koji je mrtve oživljavao i djecu volio, te kod svoje vlastite smrti sunce zamračio i zemljom potresao, da će taj biti moj; da će se razgovarati sa mnom, sa čovjekom, za koga samo ja pravo znadem.«⁶⁰

Kod njega se kao i kod Psicharija molitva i teologija poklapaju. Na njegovim usnama mudre formule Crkve slične na kantik vjere i ljubavi. Njegova predavanja o Lurdu su oživljena živim dodirima, koji pokazuju, da se ne zadovoljava sa činjenicama, nego da on govori o nekome sasvim realnome, ljubljenome i prisutnome. Kad u Dnevniku piše o Gospi Lurdskoj, odmah se žuri, da utvrdi, kako je to »realan osjećaj«, kako »ona tamo jest«, kako se »nalaziš pokraj Nje«, a ona tamo »drži u naručju Boga«.

»Svaka svijeća, koja trepti, to je jedna duša, koja će danas sutra k Njoj. Oh, hoće li što prije doći taj čas, tako čovjek u Lurdu osjeća, jer zaista, tamo ima neki »predokus« neba!«⁶¹

Inače je za Merza značajno, da se on u neku ruku odriče naravnih darova, koji kao da sami po sebi pozivaju na mistički život, i zatvara se u egzaktnu i marljivu poslušnost najponiznijim vježbama molitve. Previše je strog kršćanin, a da bi se mogao uvjeriti, da je religija stvar i osjećaja i poezije. Sam priznaje u Lurdu:

»Molio sam se i prije, dakako, u duhu vjere . . . ali Lurd je mojoj razumnoj vjeri pridodao i osjećajni momenat . . .«⁶²

Uvijek sam osjećao, da je njegova molitva model poniznosti i strogosti, nutarnje discipline i regularnosti. Njegova pobožnost ne ovisi od kapricioznosti i slučaja, on ne traži artifične pobude i literaturom ne produžuje ugodne impresije. Nama običnima sve to treba, da svladamo napor sabranosti i da se otmemo vidljivome. Nervira nas regularnost. Njemu je naprotiv duhovni život posao posluha, a ne osjećaja. Regularnost se njegova duhovnog života osjeća na svakom koraku: u preciznome dnevnom redu, u kojem je točno predviđena sv. Misa, sv. Pričest, razmatranje, krunica, križni put, liturگیjski tekstovi, ispitivanje savjesti, euharistijski pohod i t. d. Nkada ne riskira mješavinu autentične molitve sa nesređenim emocijama, a čvrsto zagovara objektivnu molitvu Crkve namjesto subjektivne, naročito, kada se radi o Misi.

⁶⁰ Dnevnik, 27. I. 1915. Životopis, str. 50.

⁶¹ Pismo prijatelju Maroševiću.

⁶² Ibidem.

Jednostavni, ozbiljni, dogmatični i kratki liturgijski tekstovi privlače njegov temperamenat, njegov razum i njegovu vjeru više nego žarki formulari, koji nas prenose u ekstaze.

Dogma općinstva svetih je penetrirala sav njegov život, ali sv. Ivan Evanđelist, sv. Tereza Avilska, Sv. Terezija od Maloga Isusa, i sv. Ivana d' Arc na poseban način kompletiraju kartu njegova nevidljivoga realnoga svijeta.

»Postelja je moja u plamenu, pomislih prema preporuci sv. Terezije, i skočim naglo na noge, zahvalim se Stvoritelju, predam se u naručaj današnjem svečaru sv. Ivanu Evanđelisti, koji me primi i urnebesnim lijetom stade nositi prema beskrajnom Božanskom Srcu.«⁶³

Eto, u takvom svijetu živi Dr. Ivan Merz. Kakvo je onda čudo, da je stalno davao impresiju prisutnosti i realnosti *duhovnoga*, da je jedan od onih rijetkih izabranika, koji svakome približavaju misao Božju.

V. ZAKLJUČNI RAZGOVOR

Dobri, dragi prijatelju! Najdubljim uzbuđenjem se sjećam tvoga najtežega Križa, o kojem nisi ostavio ni slova na ovoj zemlji nego si ga cjelovita i od ljudi nevidena odnio pred Krista Propetoga i za naše otkupljenje — sjećam se tvoje osamljenosti. Sve tvoje dragovoljne pokore i sve patnje, koje si snosio i želio snositi nisu ništa prema osjećaju osamljenosti, kojim si unišao u osjećaj Krista na Maslinskoj gori. Radio si među nama i za nas, a mi smo bili tvoja pustinja, mi smo iz prikrajka kimali glavama nad tobom, ne jer te ne bismo ljubili i cijenili, ne jer te u zlobi srca ne bismo htjeli slušati i slijediti, nego jer smo bili siromašna, nezrela djeca bez snage da te do dna shvatimo i da te slijedimo. Čak smo te se htjeli riješiti, u časovima kušnje, kad nam se činilo, da presporo stizavaš sa svojim Piom u grozničavojoj trci našega vremena, u kojem se brzo radi, a radi se stvarno o tom, što mi za tobom daleko ostadosmo bez tvoga svijetla i bez tvoje vjere, šlo nam je časovito bilo gore s tobom nego bez tebe. Ti si vidio, da mi nismo odgojeni za Crkvu i za pasionizam, da se naše staze teško poklapaju s tvojom, makar se tu i tamo križaju, i nije ti bilo druge, nego ići svojim putem sam, slijedeći visoki poziv s one strane života i živeti u svijetloj sjeni svoje sudbine.

Kudgod si prolazio, osjećalo se, da prolaziš sâm, jer mi, koliko god smo imali dobru volju, uvijek smo ponešto skrivali pred tobom, zadržavali smo sebi i za sebe, dok si se ti davao sav.

U zore smo te puštali sama, da skupa sa dobrim ženama prikazuješ Ocu »žrtvu hvale«, a mi smo dolazili kasnije sa bubnjevima i zastavama, da nas se bolje vidi, prepuni sebe i »orga-

⁶³ U *križu sv. liturgije*. »Hrv. Prosvjeta«, 1924., str. 510. Životopis, str. 208.

nizacijske snage«, koju si ti smatrao tek jednim od sredstava za uspon duha, a ne ciljem svih moralnih i materijalnih hekatomba.

Kao mladi David praćkom, ti si se srcem nabacio na strašnog modernoga Golijata, o kojem moralisti i filozofi govore kao o apokaliptičkoj zvijeri; a u tom srcu je bilo »snovâ i akcije« — kako veli Maritain za Psicharija — »snovâ po nabujalosti neke nutarnje punine, ne po slabosti razuma; i akcije poput snovâ.« Nama katolicima si rekao, da samo u *nadnaravnom* leži tajna naših uspjeha i da se svaka stvar sa atributom »katolička« može da okrene protiv nas, ako u njoj nema nadnaravnoga soka iz misterija ljubavi.

Da odvratiš katastrofu mnogočega sa atributom »katoličko«, posegnuo si, da objasniš nadnaravnu jezgru u literaturi, u organizaciji, u socijalnom životu, u ćudorednim običajima, u crkvenom apostolatu, u politici.

Ali tu te dočekao najteži križ — križ osamljenosti.

I dok si sve ostale križeve nosio ko heroj radosna srca, pod križem osamljenosti si u dva navrata proplakao. Je li to bio plač poput Isusova nad Jeruzalemom ili odušak boli Maslinova vrta? Je li to bio plač radi nas ili plač radi tebe? Mi to nikada ne ćemo saznati.

Ti si htio slobodu djece Božje, a mi volimo ropstvo naše grupe; htio si da božanske ideje budu svima spasenje, a mi ih najvećom strašću monopoliziramo; ti si bio ponizan i velikodušan, a mi smo na sva zvana vješali, da smo bolji od drugih i ne osvrćući se na mudrost Imitacije. »Da i vidiš drugoga, gdje javno griješi ili da čini grdno zlo, ne bi smio zato misliti, da si bolji, jer ne znaš, kako dugo možeš ostati u dobru. Svi smo slabi...« (I. 2. 4.); ti si živio za Crkvu, a mi živimo za našu grupu i kao što si ti naučavao, da izvan Crkve nema spasa ni vrijednosti, mi galamimo, da izvan naše grupe i naše tradicije nema ni dobre volje, ni poštena srca, a ako se, Bože sačuvaj, bjelodano pojavi, ne priznajemo ništa i zaobilazimo sve; ti si za neprijatelje i klevetnike molio prosvijetljenje Duha, a mi smo im krojili osudu i sramotu, nikada siti tuđeg poniženja; tvoj centralni problem je bio poslušnost i služenje, a naš je vlast i vodstvo, čak i tamo gdje nas ne traže. Mi »uvijek pomišljamo na trijumfe i kako ćemo na kraju imati pravo«, a ti si »priznavao, da nije ništa naša zasluga, nego da se pokoravamo istini, koja je pobijedila.«⁵³ . . .

Dosta, dosta! Čini se, kao da te tjeram od nas, kao da smo dva tuđa i daleka svijeta, zlobnicima na uhar. Nisam tako mislio, htio sam u desetgodišnjici tvoga odlaska odati najdublju počast Križu tvoje osame i zamoliti te, da nam oprostiš za svu tvrdoću srca i tužnu oholost, kojom smo te sa obadvije strane okružili kao Saharom.

⁵³ Ova misao se doslovno nalazi u Merčevu Dnevniku iz Beča, 1916. Životopis, str. 54.

Mnogi su me pitali, šta bi ti, da si danas živ među nama? (Pitanje značajno za obadvije vojske). Ne znam u detalje, ali sam siguran, da bi u ovom proširenom »ekscesu beznađa« pojačanom snagom žrtvovao čitavo srce za *spas crkvenog autoriteta* i da bi u ovoj strašnoj bezvodnoj pustinji istiskao sve sokove svoga bića za kap ljubavi i za blagu rosu nesebičnosti, da bi dvostruko pateći od ljudske bijede ipak ili s njom ili preko nje ostvarivao samo planove Božje i interese Duha.

To možeš i ovako, iz nevidljivoga svijeta, u kojem si živio više nego na zemlji, još dok si bio vidljiv, pa stoga daj, dragi prijatelju, zaslugom križa tvoje osamljenosti i tvojih suza, da se bez icipijega poniženja udomi i kod nas pravda, mir i jedinstven duh.

D. Žanko

OPASKA: (bilj. 22. str. 256.) Vidi Jørgensenov životopis sv. Franje Asiškoga.